

GÖRME ENGELLİ KİŞİLER İÇİN KONUT TASARIMINDA ULAŞILABİLİRLİK

Betül Bilge

Asst. Prof., Başkent University, TURKEY, bbetulbilge@gmail.com

Abstract

“Accessibility” in Housing Design for People Who Are Blind

The existing and applied regulations and standards in Turkey cannot provide the adequate participation with the general user identity. Within the existing system, the responsibility of the designer for accessible interior spaces is quite high. “Average People” data taken as a basis after mobility conditions and degrees which are determined, cannot meet the definition and the needs of the user identity in an adequate level. It is necessary to create solutions and sustain these solutions for people; the elderly, children and the disabled with distinctive physical attributes who exists in the society but cannot maintain their lives in a desired level because of the obstacles within the environment. It is obvious that, for the continuity, without needing for adaptation or customisation in the design, the solution needs to be developed, by accepting the need, as the first step in the design process. It is important that this point of view should be accepted and developed, not only in inner spaces of the houses but also in all structural environments constituting the living spaces. The designer is a fundamental key stone that takes a part in all studies which can be developed and improved intended for removing obstacles.

The designer; from the beginning of the design process, should fictionalise the holistic design approach without ignoring the user needs with diversified qualifications of anthropometric data. In order to create solutions for the needs of all users of the society; it will be fundamental to conduct environmental analyses in terms of accessibility with regard to composing global design dynamics. Houses are spaces that life goes on in. They get form for the user needs. The house design should not limit mobility, accessibility that is universal. That the designer meets minimum requirements those are aimed for him/her to reach for a “universal house”, which is not only sentimentality but also a social responsibility. With the meeting of the requirements needed, personal preferences and needs which are desired inside the house would built as a result of different concerns such as aesthetics. The “Universal House” concept is a setup of a design system answering the basic needs that will not require any adaptation or customisation afterwards for the user with diversified capabilities, which is based on existence of accessible spaces. The constructor of this setup is the “designer”.

This study is a research on the spatial values required for fully visually impaired individuals to get mobile independently and maintain their lives without the need for others. The needs and/or hindering factors set forth were evaluated to the extent of interior space and equipment members. They were evaluated in terms of features and design principles/factors.

Keywords: Accessibility, housing design, interior design, blind/visually impaired

Özet

Türkiye’de var olan ve uygulanan yönetmelikler ile standartlar, genel kullanıcı kimliğini karşılamaya yönelik yeterli uygulamayı sağlayamamaktadır. Var olan sistem akışı içerisinde ulaşılabilir iç mekânlar için tasarımcının sorumluluğu yüksektir. Hareket durumları ve ölçüleri belirlenerek temel alınan “ortalama insan” verileri tek başına yeterli düzeyde kullanıcı kimliği tanımını ve ihtiyacını karşılamamaktadır. Toplum içerisinde var olan ama yaşamlarını çevrede var olan engeller yüzünden istenilen düzeyde sürdüremeyen farklı fiziksel özelliklere sahip kişiler; yaşlılar, çocuklar ve fiziksel engelli kişilere yönelik çözümler üretmek ve bu çözümlenmeleri sürekli kılmak gerekmektedir. Süreklilik için; tasarımda adaptasyona ya da özel tasarıma gerek duyulmadan, ihtiyacı kabul ederek, çözümü tasarım sürecinin ilk basamağından itibaren geliştirmek gereği ortadadır. Sadece konut iç mekânlarında değil, tüm yaşam alanlarını oluşturan yapısal çevrede de bu görüşün kabul görmesi ve geliştirilmesi önemlidir. Tasarımcı, engelleri kaldırmaya yönelik olarak geliştirilecek ve iyileştirilecek her türlü çalışmanın içinde yer alan önemli bir kilit taşıdır.

Tasarımcı, tasarım sürecinin başlangıcından itibaren, antropometrik verilerin ışığı altında farklı yeterliliklere sahip kullanıcı ihtiyaçlarını göz ardı etmeden bütüncül tasarım yaklaşımını kurgulamalıdır. Toplumun tüm kullanıcılarının ihtiyaçlarına yönelik çözümlenmelerin getirilmesi için; ulaşılabilirlik açısından çevre analizinin derinlemesine yapılması, evrensel tasarım dinamiklerini oluşturabilmek açısından gerekli olacaktır.

Konut, yaşamın sürdüğü mekânlardır. İhtiyaca göre şekillenirler. Konut tasarımı hareketi kısıtlayıcı olmayan, ulaşılabilir, yani evrensel olmalıdır. Tasarımcının “evrensel konut” tasarımı için ulaşması hedeflenen minimum gereklilikleri karşılaması, sadece duyarlılık değil aynı zamanda sosyal bir sorumluluktur. İhtiyaç duyulan gerekliliklerin karşılanması ile, konut içerisinde arzu edilecek kişisel tercih ihtiyaçları, estetik gibi farklı kaygıların sonucu ile yapılacaktır. “Evrensel Konut” kavramı ulaşılabilir mekânların var olması temeline dayalı, farklı yapabilirliklere sahip kullanıcılar için sonradan adaptasyon ya da özel tasarım gerektirmeyecek temel gereksinimleri karşılayıcı bir tasarım sistematığı kurgusudur. Bu kurgunun mimarı tasarımcıdır.

Çalışma; tamamen kör olan bireylerin konut içerisinde bağımsız hareket edebilmeleri ve başkalarına ihtiyaç duymadan yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan mekânsal değerlerin incelemesidir. Ortaya konan ihtiyaçlar ve/veya engelleyici nitelik taşıyan öğeler, iç mekân ve donatı elemanları boyutunda incelenmiştir. Belirleyici özellikler ve planlama ilkeleri açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ulaşılabilirlik, konut tasarımı, iç mekân tasarımı, görme engelli

GİRİŞ

Özürlü tanımı “5378 Sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” hükmü (2005) 3. Maddesinde; “doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi” olarak ifade edilmektedir.

Engelli tanımı, 2005 yılında kanunlaşan “5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun”nunda (madde 3); “fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duysal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey” olarak açıklamaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nin devamında yer alan 9 Aralık 1975 tarihli “Engelli Hakları Bildirisi”nde; “kişinin sosyal yaşantısında kendi kendine yapması gereken işleri, bedeni ya da sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu yapamayanlar” engelli olarak tanımlanmaktadır. Toplum içerisinde eşit koşullar altında yer alma fırsatı tüm bireyler için haktır. Birleşmiş Milletler Engellilerin İnsan Haklarına Dair Sözleşmesi (United Nations Convention on the Rights of People with Disabilities-CRPD) 2000-2006 yılları arasında hazırlanmıştır. Türkiye sözleşmeyi 3 Aralık 2008’de onaylayarak 29 Ekim 2009 tarihi itibarıyla yürürlüğe sokmuştur. Bu sözleşmeye taraf devletler, engelliliğin gelişmekte olan bir kavram olduğunu ve engelliliğin; “özürlü kişilerin, onların diğer bireyler ile birlikte eşit bir temelde topluma tam ve etkili katılmalarına olanak tanımayan tutumlar ve çevre koşulları ile etkileşiminden kaynaklandığını” tanıyarak hükümler üzerinde anlaşmıştır (Rusihak, 2006). Bu noktada engellilik, insan ve çevre koşullarının ilişkisi sonucu ortaya çıkmaktadır. Aynı sözleşmenin 9. Maddesi; “engellilerin bağımsız yaşamları ve yaşamın tüm alanlarına tam katılımlarının sağlanması ile; diğerleriyle eşit bir şekilde fiziksel çevreye, ulaşım, hem kırsal hem de kentsel bölgelerde kamuya açık tesisler veya kamuya sunulan hizmetlere erişiminin sağlanması” için uygun tedbirlerin taraf devletler tarafından alınması gerektiğini bildirmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK, 2002) 2002 yılı genel nüfus sayımına dayandırılarak yayımlanmış olduğu "Özürli İstatistikleri" sonuçlarında; nüfusun %12.29'unu özürli kişiler oluşturmaktadır. Bu rakam yaklaşık 8,5 milyon kişiye karşılık gelmektedir. Ortopedik özürlü bireyler, bu oranın %2.58'ini kapsamaktadır. Oldukça yüksek bir sayıda olan bu özürlü grubuna dâhil bireyler için, bağımsız harekete imkan vermeyen yapısal çevreler önemli bir sorun oluşturmaktadır. 2002 Türkiye Özürli Araştırması sonuçları da, Türkiye'de özürli kişilerin ulaşılabilirlik konusunda sorunlar yaşadığını ortaya koymaktadır. Günlük yaşamında karşılaştığı sorunlara ilişkin sorulara cevap veren ortopedik özürli kişilerden yaklaşık % 32'si fiziksel çevre düzenlemeleri olmadığından sokağa çıkamadıklarını, % 28'i kamuya açık bina ve alanlara giremediklerini, % 50'si toplu taşıma araçlarına binmekte güçlük çektiklerini ve % 29'u da sosyal ve kültürel etkinliklere katılmadıklarını belirtmişlerdir (T.C. Başbakanlık Özürli Dairesi Başkanlığı, 2010-2011, s.5). Toplum içerisinde var olan ama yaşamlarını çevrede var olan engeller yüzünden istenilen yeterlilikte sürdüremeyen farklı fiziksel özürli kişilerin, yaşlılar, çocuklara yönelik engel oluşturmayan çözümler üretmek ve bu çözümleri sürekli kılmak gerekmektedir.

Görme özürlü bireyler, diğer fiziksel özürlü bireylerden, yapabilirlik açısından farklılık göstermektedir. Fiziksel aktivitelerini gerçekleştirmelerinde bir yetersizlik olmamasına karşın, görme gücü kaybı yüzünden bağımsız hareket özgürlüğü kısıtlanması olmaktadır. Bağımsız hareketin gerçekleşebilmesi; "Neredeyim", "hedefim nerede" ve "nasıl ulaşabilirim" sorularının yanıtları ile ilişkilidir. Bu durum, uygun rehabilitasyonların uygulanması ile kör bireyin çevre üzerinde sınırlı kontrol imkanı bulunmasını sağlamaktadır. Çözüme yönelik mekansal gereklilikler ve tanımlamalar ile güvenli ulaşım ve mekan içi rotasyonun doğru sağlanması mümkün olabilecektir.

1.1 Engelsiz Yaşam ve Ulaşılabilirlik

Kişilerin toplumsal faaliyetleri yerine getirmesinde engel oluşturmayan fiziksel özürleri, mekansal düzenlemelerdeki yetersizlikler ya da hatalar sonucu bağımsız harekete imkân tanımayan engeller haline dönüşmektedir. (T.C. Başbakanlık Özürli Dairesi Başkanlığı, 2010). Bu engellerin kaldırılmasına yönelik gelişen "ulaşılabilirlik" in tanımı; "herkesin bağımsız olarak istediği yere ulaşabilmesi veya burayı engellenmeden kullanabilmesi" olarak tanımlanabilir. Bu tanım içerisinde adı geçen "herkes" ifadesi önemlidir çünkü herkes aynı özelliklere sahip bir bütün oluşturmamaktadır (Bilge, 2005, s.102). Sosyal yaşama katılım göstermek isteyen kişilerin hareketlilik becerileri farklı düzeylerde. Farklı kullanıcılara hitap edebilen mekan ve ürün tasarımlarının oluşumu hedeflenerek, yaşanan çevrede her bireyin eşit derecede kullanım ve hareket özgürlüğüne sahip olabileceği yaşam standardını sunmak, evrensel tasarım kimliğini oluşturan fikir yolunu oluşturacaktır. Evrensel tasarımın hedefi; her yaş, boyut ve yetenekteki kullanıcıya hitap eden çevre, mekan ve ürünün eşit kullanımına yönelik; erişilebilirlik düşüncesidir. Bu düşünce sistemi, özel tasarım ya da tasarımda uyarlamaya gereksinim duymadan mekân kullanımını öngörmektedir. Unutulmaması gereken, her bireyin aslında hayatının bir döneminde engellenmiş yaşamı deneyimleyebileceğidir. Yapısal çevrede erişilebilirlik problemleri değişik disiplinlerde incelenmektedir. Mimari erişilebilirlik için, iç ve dış mekânlarda farklı özürlü gruplarına göre geliştirilen çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar mevcut yaşam alanlarında hem fiziksel engelli hem de sağlıklı bireyler için hareketi kısıtlayıcı tasarım çözümlerine yönelik olmaktadır.

T.C. Başbakanlık Özürli Dairesi Başkanlığı (2010-2011, s.3) "Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı" raporunda ulaşılabilirlik kavramını; "yaşamın tüm alanlarındaki hak ve hizmetlere ulaşabilmek ve bunlardan yararlanmak" olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda iki temel erişim hedeflenmektedir:

- Fiziksel çevreye ulaşım (mekân ve verilen hizmetler)
- Bilgi ve mesaja ulaşım

Mevcut yaşam çevreleri, özürli bireyleri engelli hale getirici ve sağlıklı bireyleri kısıtlayıcı engelleri içinde barındırmaktadır. Mevcut sistem kurgusunda oluşan bu döngü içerisinde yer alan fiziksel engel grubunu yapısal çevre oluşturmaktadır (Fig.1)

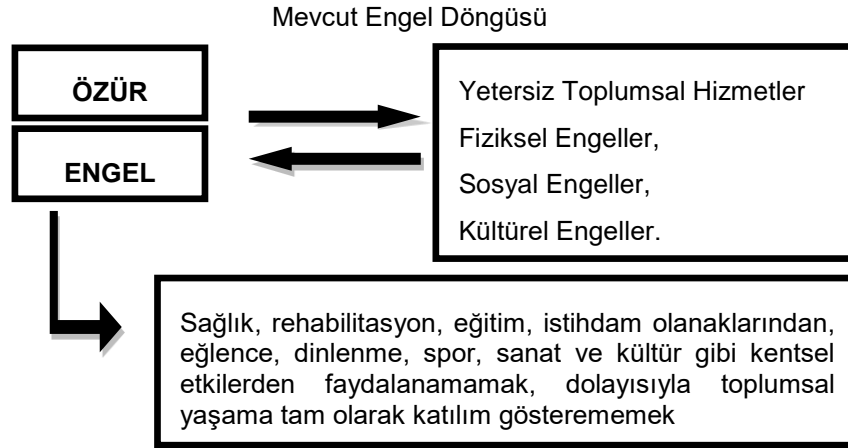

Fig.1 (T.C. Başbakanlık Özürhükümler Dairesi Başkanlığı, 2010-2011, s.4)

Türkiye’de ulaşılabilirlik ve engellerin en aza indirilmesine yönelik olarak çıkarılan kanun ve hükümlerin uygulanması ve kontrollerde yaşanan aksaklıkların giderilmesi çok büyük önem taşımaktadır ancak tek başına yeterli değildir. Sistemin çalışmasına yönelik ergonomik yaklaşımlar ile kanun hükümlerinde yer almayan tasarım gerekliliklerinin bütüncül bir yaklaşım ile kurgulanması uygun olacaktır. Mekanlar, kullanıcılar için ortak gereksinimlerin çözümlendiği, tanımlandığı ve etkileşimlerin sağlandığı çözümlenmelere sahip olmalıdır. Eşit kullanım hakkı, farklı anlamlar yüklenen mekanlar için; “var olmak” ve “aidiyet” anlamını da beraberinde getirmektedir. Kısıtlanmadan, gereken ya da istenilen davranışların gerçekleştirilmesine imkan tanıyan iç mekanların sahip olduğu tasarım kurgusu, insan-mekan ilişkisinde var olan aidiyet duygusunu destekleyici rol oynayacaktır.

Tasarımı şekillendiren farklı etkenlerin içerisinde en önemli faktör “kullanıcı”dır. Kullanıcı kimliği ve ihtiyaçları tasarımcıya önemli ipuçlarını sunar. Genel çerçeve içerisinde sunulan ve “ortalama insan” için belirlenmiş olan ergonomik verilerin, tüm kullanıcılar açısından yeterli düzeyde karşılık bulabilmesi olası değildir. Ergonomi disiplini içerisinde uygulanan mekân-donatım-insan boyut ve ölçü ilişkisinde; insanın antropometrik boyutlarının ve beden oranlarının belirlenmesi, tasarım açısından bağlayıcıdır. “Ortalama insan ölçüsü”, genelde sağlıklı fiziksel yapıya sahip insan grubuna yönelik yaklaşımlar sunarken, aslında hiç de küçümsenmeyecek bir orana sahip olan fiziksel özürhükümlü grubu kapsamamaktadır.

Tasarlanan mekân ve ürünlerin, farklı yaş ve yapabilirliklere sahip kişiler tarafından olabildiğince yüksek oranda kullanımının sağlanması, “engelsiz tasarım”ın gerçekleşmesinde atılacak birinci aşamayı oluşturmaktadır. Bunun nedeni; yaşlılar, farklı yapıda insanlar, hamileler, çocuklar gibi kullanıcılar ile fiziksel engel gruplarının farklılığından ve geniş bir yelpazeye sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Tüm farklılıklara karşılık gelecek tasarım öğelerinin ayrıntıları ile kurgulanması mümkün değildir. Kaldı ki bu durum aslında “genel kullanıcı” başlığı altında tanımlanan sağlıklı bireyler için de söz konusu olamamaktadır. İç mekan-kullanıcı-fonksiyon ilişkisinde yapılacak düzenlemeler, bu bakış açısı çerçevesinde değerlendirilerek, tasarım kurgusunun ilk aşamalarından itibaren tasarımcının duyarlılığında bulunmalıdır. Bu duyarlı yaklaşım hem tasarımcı kimliği hem de profesyonel düşünce tarzının gerekliliği olan bir sorumluluktur. Amaç geniş bir kullanıcı yelpazesi açısından, tasarımda adaptasyona ya da özel tasarıma gerek duyulmadan kullanımın sağlanmasına yönelik olmalıdır. Tasarımda farklı kullanıcı kimliklerinin ortak mekansal kullanım paydasını elde etmek, iç mekanların “ulaşılabilir” olmasını da sağlayacaktır.

1.1.1 Ulaşılabilir Konut

Ait olma duygusu, kişinin kimliğini tamamlayıcı bir faktördür. Konut ise, kullanıcının ait olma duygusunun en içten yaşandığı özel mekânıdır. Konut, kişinin benliğinin fiziki yaşamdaki bir yansıması olarak tanımlanmaktadır (İmamoğlu O., İmamoğlu V., 1996, s. 14). Kullanıcının kişisel mekânı olması nedeniyle, yapısal özellikleri ile yaşayanın kimliğini anlatıcı ve tamamlayıcıdır. Konut iç mekânlarının şekillenmesi, içinde yaşayanların ihtiyaçlarına göre farklılıklar göstermektedir. Bu açıdan yaşamın büyük bir bölümünün geçtiği konutların, tüm kullanıcılar açısından tasarımda adaptasyona ya da özel tasarıma gerek duyulmadan, ihtiyacı kabul ederek çözümlenmesi, ulaşılabilirliği kapsayıcı olacaktır. Thiberg’e göre (1996, s.113); konut için eşit hak sadece yaşamak için uygun şartlar bularak oturmaktan çok daha fazlasını ifade etmektedir. Bu nedenle amaç sadece belirli alanlarda ve kategorilerde değil, her yerde ulaşılabilir ve engelsiz konut sağlamak olmalıdır.

Buckley, R.J (1996, s.94) konut tasarımındaki oluşumların, dört temel yaklaşımda kurgulanmasını söylemektedir; “Tekerekli sandalye kullanıcıları için konut”, “Hareket imkanı olanlar için konut”, “Ziyaret edilebilir konut”, “Uyarlanabilir konut”. Buna göre; konut tasarımının ilk aşamasında, tüm nüfusa oranla azınlık olarak kabul edilen, yürüyemeyen ya da kısıtlı hareket edebilen fiziksel özürülülerin ihtiyaçları değerlendirilmektedir. “Ziyaret edilebilir konut”; fiziksel özre sahip kişilerin bu konutları ziyaret edebilme olanağının sağlanmasına yöneliktir. “Uyarlanabilir konut”; inşa edildiklerinde özürülü kişilere yönelik uygun koşulları taşıyorsa da, konutu kullanan kişi özürülü bir konuma gelirse; bazı ilavelerin yapılarak kolayca dönüştürülebilir olmasıdır. Bu biçimde bir sınıflandırma, aslında 90’lı yılların sonunda duyarlı tasarım anlayışının konut çerçevesinde ele alınarak değerlendirilmesidir. Günümüz standartları ve teknolojisinde, daha bütüncül bir tasarım yaklaşımının sunulması gereği ortadadır. Yaşam boyu konut türleri, en geniş anlamda farklı kullanıcı ihtiyaçlarını karşılayıcı olmalıdır. Kullanıcılara “herkes için konut” kavramını kapsayacak, evrensel, ulaşılabilir, hareket imkânını kısıtlamayı nitelikte olmalıdır. Bu anlamda destekleyici projeler ve çalışmalar yapılmaktadır. Günümüz ekonomik koşulları ve farklı etkenlerin rol alması ile, teoride getirilen çözümlerinin uygulamada gerçekleşmesi uzun bir süreci kapsamaktadır.

1.1.2 Konutun Engelli Hayatındaki Anlamı

Engelli kişilere, yaşam içi sorunlarla başa çıkabilmesi ve bağımsız hareketi kısıtlayan engellerin en aza indirilmesi için, ev ve çevresel düzenlemeleri hedefleyen, ev rehabilitasyon programları verilmektedir. Bu programlarda, ev düzenlemeleri, kendine bakım, ulaşım, sosyal ve mesleki aktiviteler konularında eğitim verilerek, kişinin aile ve toplum içindeki rolleri desteklenmekte, bağımsız yaşam sağlanmaktadır. Sürmen’e göre (1996, s.75); özürülü insan için evi gerçek bir rehabilitasyon merkezidir. Doğuştan özürülü olan insanlar için konuta uyum sorunu daha az hissedilmektedir. Erişkinlik sonrası hayat akışı, bu gruptan bir özürülü için çok ağır değişerek ilerlemektedir. Evden çok az çıkan bir özürülü ise; sahip olduğu mekânda, ortamla adeta bütünleşmiş olarak yaşamını sürdürmektedir. Her şeyi olduğu gibi kabul etme eğilimindedir. Evde kendisine zorluk çıkarmakta olan bazı düzenlemelerin farkına varamayabilmektedir. Sonradan özürülü olan kişiler için evinde bulunan ayrıntılar, kendi özür durumuna göre önem kazanmakta, yorucu olabilmektedir. Özürülük derecesine göre, çevredeki nesnelerin insanın üzerine yüklediği ağırlık daha da artabilmektedir. Özürülü kişi programlı ve disiplinli bir hayat kurgulamak durumundadır. Günlük hayatındaki her eylemi, sağlam insana oranla çok daha uzun sürelerde ve yorucu bir şekilde yapabilmektedir. Giyinmek, tuvalet ihtiyacını gidermek, banyo yapmak, yemek hazırlamak ve yemek, eşyalarının toplanması gibi faaliyetler, fiziksel özürülü kişiye vakit kaybettirmektedir. Bu noktada konut, kullanıcının güven duygusunu destekleyici ve engel oluşturmayan mekansal özellikler taşımaktadır.

1.2 Görme Engelliler İçin Ulaşılabilir Konut

Dünya Sağlık Örgütü’nün 2002 yılında yayınlamış olduğu verilere göre dünya genelinde toplam 161 milyon kişi görme ile ilgili zorluklar yaşamaktadır. Bu rakamın içerisinde 27 milyon kişi tamamen kör, 124 milyon kişi ise az görüş özelliğine sahip olarak yaşamını sürdürmektedir (Serge R. ve diğerleri, 2004). Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK, 2002) 2002 yılı genel nüfus sayımına dayandırılarak yayımlanmış olduğu “Özrün türüne göre özürülü nüfus oranı” sonuçlarında; görme özürüne sahip bireyler, toplam özürülü nüfus yüzdesinin 0,60’ını oluşturmaktadır. 70 yaş ve üzeri kişi sayısı, bu oranın 2,98’ini kapsamaktadır. Bu istatistik verileri, konut içinde ulaşılabilirliğin her yaş ve yetenekteki kullanıcıya hitap eden evrensel tasarım yaklaşımı çerçevesinde gelişmesi düşüncesini destekleyici nitelik taşımaktadır.

Türkiye’de yapısal çevrede ulaşılabilirliğin sağlanmasına yönelik mevzuatta bulunan teknik detaylar için Türk Standardları Enstitüsü tarafından hazırlanmış standartlara atıf yapılmaktadır. Bunlardan özellikle ikisi “TS 9111: Özürülü İnsanların İkamet Edeceği Binaların Düzenlenmesi Kuralları” ve “TS 12576: Şehir İçi Yollar- Özürülü ve Yaşlılar İçin Sokak, Cadde, Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemlerin Tasarım Kuralları”, konuyla ilgili önemli teknik doküman niteliği taşımaktadır. Ancak bu standartların günümüz gereksinimleri karşılama bakımından gözden geçirilmesi gerekmektedir. (T.C. Başbakanlık Özürülüler Dairesi Başkanlığı, 2010-2011, s.14). “Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı” raporu (2010-2011, s.3), Bölüm 3.2’de “Binalar” başlığı altında ulaşılabilirlik gerekliliklerini açıklamaktadır. Ancak kapsam; bina girişleri, bina içi yatay ve düşey dolaşım (merdivenler, rampalar, asansörler, koridorlar gibi) çerçevesinde tutulmaktadır. Bu noktada konut içi yaklaşımların, özür gruplarına göre daha kapsamlı bir araştırma ve çalışma ile ortaya konması ihtiyacı söz konusudur.

Ulaşılabilirlik açısından görme engelli kişi için evi; eylemlerini kolaylaştırıcı, destekleyici ve fiziksel bariyerler yüzünden vakit kaybı ve yaralanma yaşamadığı bir mekân olmalıdır. Görme özürüne sahip kişilerin bağımsız olarak yaşayabilmelerinin ön koşulu; rehabilite edilmeleri ve hareket özgürlüklerinin olmasıdır. Konut içerisinde bağımsız hareketi engelleyici unsurların en aza indirilmesi, var olan potansiyellerini en yüksek seviyede kullanmalarında destekleyici olacaktır. Görme özürülü kişilere yönelik getirilecek konut içi çözüm önerilerinde, kişinin gereksinimleri ortaya konulmalı ve öncelik sırası belirlenmelidir.

1.2.1 Konut İçi Tasarım ve Biçimleniş

Görme engelli kişiler için mimari tasarım konusu, 1960'lı yılların ortalarından 1970'li yılların ortalarına kadar çok tartışılan bir konu olmuştur. Araştırmalar, doğuştan görme engelli olan kişiler üzerinde yoğunlaşmıştır. Görme engellilerin yönelimleri ve kendi duruş pozisyonlarını belirlemeleri, çevreden aldıkları uzamsal bilgilerin yardımı ile gerçekleşmektedir (Barker ve Diğerleri 1995, s.15). Görme engelli kişiler için ulaşılabilir tasarım; çevreden uzamsal bilgilenmeyi ve algılamayı sağlamak adına ağırlıklı olarak dokunma, ses ve kinestetik duymalara hitap edici tasarım ipuçlarının, mekânı oluşturan hareketli ya da sabit elemanlarda kullanılması ile vücut bulabilecektir.

RNIB (Royal National Institute for the Blind) tarafından yayınlanan, görme gücü zayıflığı olan kişiler için bina ve iç mekân çözümlerini konu alan çalışmada (Barker ve Diğerleri 1995, s.15), görme engelli kişilere özel tasarımların yapılması kabul görmemektedir. Bunun için üç sebep öne sürülmektedir.

1- Sadece duymusal ihtiyaçlara hitap eden bir tasarım anlayışına sahip olan mimari, olası değildir veya istenilen bir durum değildir.

2- Sadece, tamamen görme engelli kişiler için yönelim tekniklerini temel alarak geliştirilen bir mimari, görme gücü zayıflığı olan insanların çok küçük bir oranına hitap eder. Ayrıca, her bireyin çevresel bilgi edinme düzeyi farklı olacağından, mimarlar ve tasarımcıların bunu irdeleyip, tasarım boyutuna taşınması neredeyse imkânsız bir durumdur.

3- "Görmeyenler için mimari", tamamen görme engelli olan veya görme zayıflığı bulunan insanlar için ters tepki yaratabilecek bir konudur. "özel binalar" yerine, "ulaşılabilir binalar" çoğunluk tarafından kabul görmektedir.

Burada vurgulanan ana düşünce; bütüncül bir tasarım ile ortaya konan konut mimarisinin tüm insanları birleştirip, güçlendireceği yönündedir. Bu yaklaşıma karşı, aynı çalışmada yer alan ve Vaughn C. Edwin (1993) tarafından yapılan eleştirel aktarımlar mevcuttur. Buna göre; görme engelli olan kişilerin bağımsızlığını ve bütünleşmelerini arttırmak adına yapılan çevresel düzenlemeler, aslında onların bağımlılıklarını artırıcı ve bağımsız yaşamları hakkında oluşan önyargıları destekleyici bir oluşumun belirtisi olmaktadır. Farklı bir bakış açısı ise; çevresel ulaşılabilirlik tartışmasının, genel fırsat eşitliği açısından değerlendirilmesi gerekliliğini öngörmektedir. Bilgisizlik sonucu ortaya çıkan önyargılar ve klişeleşmiş örneklere karşı koyulmalı ve bunun özürülük hareketini kapsayan bir çalışmanın parçası olması gerektiği belirtilmektedir (Barker ve Diğerleri 1995, s.17).

Ulaşılabilir olmayan bir çevrenin ortaya koyduğu engeller, yetersiz verilen hareket eğitimi ve çevreden alınan bilgi eksikliği, görme yetersizliği olan veya tamamen görmeyen kişiler için eşit fırsat olanağını azaltmaktadır. Mekân içerisinde gerçekleştirilecek uyarlamalar, bu kişilerin yaşadıkları zorlukları kısmi olarak cevaplandırabilecek, sürekli bir çözüm oluşturmayacaktır. Yapılacak olan tasarımlar; uygulanabilir, motive edici ve görme engelli kişinin görüş durumuna göre değerlendirilmiş olmalıdır. Görme engelli kullanıcıların yorum, istek ve tecrübeleri, tasarım süreci içerisinde dikkate alınmalıdır. Çözümler fiziksel ulaşımın gerçekleşmesi için, belirtilen standartlara uygun ölçülerde tutulmalı, fiziksel çevre kişi güvenliğini artırıcı nitelik taşımalıdır.

Görme güçlüğü çeken ya da tamamen kör olan bireyler için genel bir bildiri şeklinde sunulabilecek bir tablo oluşturmak mümkün olmamaktadır. Kişiler arasında; görme gücü derecesi, yaşam tarzı, konut tipi, ihtiyaçları, istekleri ve beğenileri farklılık göstermektedir. Dikman (1983, s.2) bu noktada çözümlerin tablolamalardan farklı bir biçimde sunulması gereğinden bahsetmektedir. Cevaplar kişinin ihtiyaçlarına uygun olmalıdır. Günümüz ekonomik şartları dikkate alınmalı, basit, anlaşılır ve pratik esaslar dikkate alınmalıdır.

Araştırmalar incelendiğinde; yapılan çalışmaların amacı; görme yetersizliği olan veya tamamen görmeyen kişiler için konut içerisinde güvenli biçimde yaşayabilmeleri, olası kazaların meydana gelmemesi, kolay ve bağımsız hareketin gerçekleştirilmesi, başkalarına bağımlı bir yaşam sürmemelerine yönelik öneriler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmada, farklı görme gücüne sahip kişiler için konut iç mekânları ile donatı elemanlarının tasarım ve biçimleniş, bu amaca yönelik olarak değerlendirilmiştir.

2 GÖRME ENGELLİLER İÇİN "ULAŞILABİLİR KONUT" TASARIM VE BİÇİMLENİŞ DEĞERLENDİRMESİ

Değerlendirme, planlama, yapısal elemanlar, mekânsal bölümler ve donatılar olmak üzere dört başlık altında oluşturulmuştur. Mekânsal bölümler başlığı altında yer alan mekânların kapsadığı donatı özellikleri, ait bölüm

içerisinde değerlendirilmiştir. Tasarım ve biçimleniş değerlendirmeleri, görme gücü zayıf ya da tamamen kör olan bireyler açısından ele alınmıştır.

2.1 Planlama

-Konut içerisinde yer alan mekânların birbirleri ile çoklu ilişki kurulması, erişilebilirlik alternatifleri açısından yararlı olacaktır. Antreden yapılan merkezi dağılımlı planlar, daha sade ve karmaşık olmayan bir dolaşım rotasını oluşturabilecektir.

-Konutlarda, kolonların duvarlardan serbest açık yerleşim içerisinde buldukları iç mekân planlamaları kazalara neden olabileceğinden tercih edilmemelidir. Dolaşım alanı içerisinde yer aldığından, rahat ve bağımsız hareketi engelleyici olmaktadır. Eğer konutu kullanma mecburiyeti bulunuyor ise, mobilya yerleşim düzeni kazaya sebep olmayacak şekilde tasarlanmalı ya da kolon çevresine koruyucu nitelik kazandırabilecek dekoratif koruyucu elemanlar yerleştirilmelidir.

-Duvarlar ile bağlantısı kurulmuş olan kolonların, yüzeyde çıkıntı oluşturmayacak biçimde, farklı bir malzeme ile kaplanması ya da düz bir duvar yüzeyi oluşturulacak biçimde yapılması yararlıdır. Böylece, yüzey farklılıkları ortadan kaldırılmış olacaktır.

-Konut içinde, mekânlar arası birkaç basamaklık kot farkı bulunan yerleşim planları, görme engelli kişi için engel oluşturmaktadır.

-Konut içi akustik değeri, yankılanmaya ve ses değerlerinin düşmesine neden olabilecek seviyede olmamalıdır.

2.2 Yapısal Elemanlar

2.2.1 Duvarlar

-Konut içerisindeki farklı mekân duvarları, değişik dokularda malzemeler ile kaplanarak, yönelime yardımcı bir eleman haline getirilebilir.

-Dolaşım alanları içerisinde kalan duvarlara raf ünitelerinin asılması tehlikeli sonuçlar doğurabileceğinden, daha çok mobilya gruplarının bulunduğu ve güvenli sayılabilen yüzeylere takılmalıdır.

-Etajer, komodin, sehpa gibi birim mobilyalar, tek başlarına duvar kenarlarına yaslanarak kullanılırlarsa, çarpma ve yaralanmalara neden olabilirler.

-Duvarlarda aydınlatma elemanı olarak aplik kullanımı var ise, baş hizasından yukarıda takılmalıdır.

2.2.2 Zemin Döşemeleri

-Yer malzemeleri kaygan bir yüzeye sahip olmamalıdır. Derzli bir döşeme uygulanıyor ise, derz araları dolgu malzemesi ile boşluk kalmayacak biçimde doldurulmalıdır.

-Zemin ile duvarlar arasında malzeme farklılığı bulunmalı, sesin farklı şekillerde yansımaları gerçekleştirilmelidir.

-Mekan farklılıkları, yer kaplamalarının farklı kullanımı ile belirgin hale getirilebilir.

-İki farklı malzemenin birbirine bağlantı hizasında seviye farkı oluşmamasına özen gösterilmeli, mecbur kalınan yerlerde, geçiş profilleri ile bağlantı sağlanmalıdır.

-Yer kaplaması olarak halı tercih ediliyorsa, duvardan duvara kaplanması, başka bir deyiş ile sabit olması güvenilir olacaktır. Parça halı kullanımlarından kaçınmak gerekir. Eğer mevcut bir kullanım söz konusu ise, halı kenarlarının ayağa takılmaması için yere özel yapışkanlı bant ile tutturulması faydalıdır.

2.2.3 Konut İçi Merdivenler

-Merdivenler, ev içinde meydana gelen kalıcı sakatlanmalara kadar varabilen kazalara sebebiyet verebilmektedir. Bu nedenle, merdivenlerin konumlandırılma yerleri önemlidir.

-Merdivenler, düz bir rota takip eden koridorların devamı konumunda yerleştirilmemelidir. Güvenlik açısından, düz rota takibine 90 derece yön değişimi ile bağlantılı olması faydalıdır. Aynı şekilde merdiven sahanlıklarında merdiven basamaklarının 90 derece açılı birleşimi daha güvenli olmaktadır (Barker ve diğerleri 1995).

-Merdiven basamaklarının ilk ve son basamağına, dokulu uyarıcı nitelikte bir yer malzemesi seçilerek kaplanması, tanımlayıcı olmaktadır.

- Dokulu alanın genişliği, merdiven eni kadar olmalı ve 60 cm derinliği geçmemelidir (RVİB. 2003).
- Paralel ve düz basamaklar tercih edilmelidir. Merdivende dönüş mecburiyeti var ise; sahanlık kullanımı açılı merdiven basamaklarının yerine tercih edilmelidir. Yuvarlak merdivenlerin kullanımından kaçınılmalıdır. Bu tarz merdivenler, görme engelli kişilerin yönelimlerinde problem oluşturabilmektedir (RVİB. 2003).
- Basamakların, rıht ile birleşimi düz ve temiz olmalıdır. Basamaklar rıhtlardan daha önde bitirilir ise, ayakucunun takılma olasılığı artmaktadır.
- Trabzanlar, merdiven basamaklarından 90 cm yükseklikte takılmalıdır. İlk ve son basamak köşe hizasından en az 30 cm mesafe bırakılarak başlanmalı ve bitirilmelidir. Trabzan, duvar yüzeyine monte edilmiş ise, küpeşte bitişlerinin ucu duvara dönük olarak sonlandırılmalıdır. Merdiven basamaklarının üzerine monte edilmiş ise, küpeşte bitişlerinin ucu sivri yüzeyler oluşturmayacak biçimde sonlandırılmalıdır.
- Merdiven küpeşte boyları parçalı ve keskin dönüşlü olmamalı, merdiven boyunca kesintisiz devam edebilmelidir. Eğer merdiven bitişinden sonra duvarı takip edecek ise, küpeşte üzerine bitiş noktasında kat hizasına geldiğini işaret edecek belirleyici bir rozet takılması uygun olabilir. Küpeştelerde daire yerine çokgen şekilli bir kesit tercih edilmesi, elin daha kolay kavramasını sağlar.
- Merdiven yüzeylerinin altları, kazalara sebep olmaması açısından kapatılmalı (depo alanı) veya engelleyici dekoratif elemanlar ile yaklaşım kontrol edilmelidir.

Merdiven Önü Uyarıcı Nitelikte Yer Malzemesi

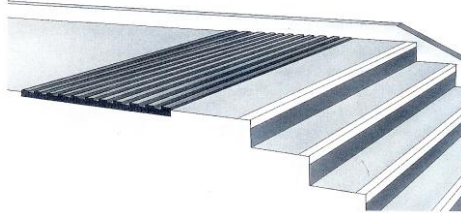

Fig.2 (Barker ve diğerleri, 1995, s.70).

Merdiven Trabzanı

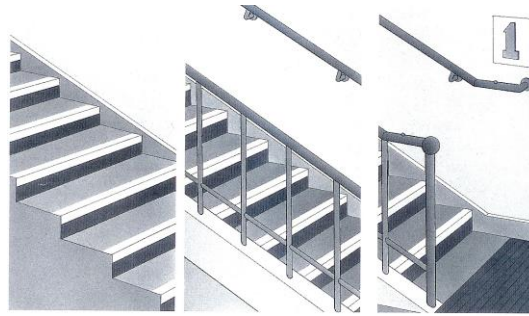

Fig.3 (Barker ve diğerleri, 1995, s.71).

2.3 Mekânsal Bölümler

2.3.1 Koridorlar

- Koridorlarda yer alan radyatör, yangın söndürücü gibi elemanlar geçişe engel olmamaları açısından, duvarda girintiler oluşturularak içlerine yerleştirilmelidir. Geçişlerde ve koridorlarda, komodin, sehpa gibi küçük mobilyaların konulması engel yaratmaktadır.
- Koridorlar ve geçişler, görme engelli kişiler için, genel mekânı algılamaları açısından yol gösterici olmaktadır. Mekânlar arası bağlantıların koridorlar ile ilişkilendirilmesi, zihinde bilişsel şema oluşumunu daha net ve basit yapılandırmaktadır.
- Koridorlarda ve geçişlerde yer ve duvar malzemelerinin farklı dokuda seçimi ile, kişi koridorun başlangıç ve bitiş hakkında bilgi edinebilmektedir. Merdivenin başladığını ya da farklı bir mekâna bağlandığını yardımcı ipuçları sayesinde belirgin algılayabilmektedir.

-Tüm kullanıcıların yönelimlerini kolaylaştırmak açısından, koridorların kısa tutulması faydalıdır. Görme engelli kişiler mekân farklılıklarını, doku değişiminden, ses akustiği farklılığından, hava akımından, hatta kokulardan ayırt edebilmektedirler.

-Yuvarlak dönüşlü ve 90 derece açılı dönüşü olmayan koridorlardan kaçınılması faydalıdır. Uzun koridorlarda görme engelli yaşlı kişiler için dinlenme yerleri konmalıdır.

-Konut içerisinde koridorlar için önerilen genişlik 120 cm' dir. Koridor sonlarına boy yüksekliğinde olan camlı pencereler konulması tehlike açısından sakıncalı olabilmektedir.

Koridorlar İçin Yerleşim

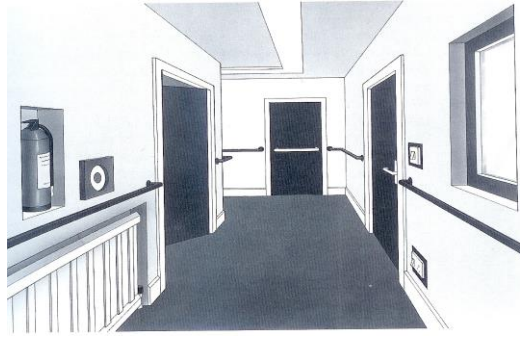

Fig.4 (Barker ve diğerleri 1995, s.75).

2.3.2 Mutfaklar

-Mutfakların geniş bir alana sahip olması, rahat çalışabilmesi için faydalıdır. Görme engelli kişiler için mutfak içerisinde kullanılan pek çok alet tehlikeli olabilir ve istenmeyen kazalara sebebiyet verebilir. Görmeyen kişinin sadece dikkatli olması, ocak yakınında tutuşabilecek bez, torba gibi eşyaları bırakmaması ve mutfakta yapacağı işlere hâkim olması açısından doğru organize edilmiş bir depolama ve mutfak yerleşimi düzeni getirilmesi yeterli olacaktır.

-Mutfak tezgâhları, yemek hazırlamak için yeterli boyda ve yangına dayanıklı malzemeden olmalıdır. Derinlikleri standartlara uygun olmalıdır (60 cm). Mutfak içi dolaşımın engelsiz yapılması için (buzdolabı-fırın-evye arası oluşan çalışma üçgeni) açık bırakılmalı, masa sandalye gibi mobilyalar bu alanın içine konulmamalıdır.

-Yer kaplamaları, ıslanma olasılığına karşı kaymayan bir malzemeden seçilmelidir.

-Mutfak dolapları sürgü tip tercih edilirse, açık unutulma durumunda bir kazaya sebebiyet vermesi engellenmiş olur. Alt dolapların ayarlanabilir raflı olması ve çekmecelerde teleskobik ray kullanılması verimli kullanım imkanı sağlamaktadır.

-Üst dolap yükseklikleri, standart ölçüler içerisinde tutulmalıdır. Uzanma ya da sandalye ile erişim gerçekleştirilmesinin, ulaşılabilirlik açısından önemlidir. Dolap kulplarının kolayca tutulabilir nitelikte olması yararlıdır.

-Mutfak tezgâhlarının kaygan olmayan bir malzemeden seçilmesi faydalıdır. Elektrik soketleri, olası kazaların önlenmesi açısından kapaklı tercih edilebilir. Mutfakta telsiz telefon kullanımı yerine, sabit telefon hattının olması kolayca ulaşmak açısından yararlıdır.

-Elektrikli küçük mutfak aletlerinin garantili, standartlara uygun olarak üretilmiş tercih edilmesi, yangın güvenliği açısından önemlidir. Aynı şekilde ocaklar için, alevin ıslanma sonucu ya da herhangi başka bir sebepten dolayı sönmeye başlamesi durumunda gazlı otomatik olarak kesen cihazlar tercih edilmelidir.

-Olası yanık vakaları açısından, fırın tezgâha yakın ve kolayca ulaşılabilir mesafede konulmalıdır. Fırından çıkarılan yemek ağır, sıcak ya da sıvı olabilir. Fırın kontrol düğmelerinin ön yüzde yatay bir çizgi üzerinde olması, dokunarak okuma ve algılamaya için faydalıdır (Barker ve diğerleri 1995).

-Mutfakta fotoselli batarya tercih edilmesi, hem suyun ekonomik kullanımını sağlar, hem de suyun herhangi bir sebepten dolayı kesilmesi durumunda bataryanın açık bırakılma riski ortadan kaldırılmış olur.

-Görme engelliler için üretilen özel sistemlerin içerisinde, suyun açık kalması halinde sesli uyarıda bulunan aletler de bulunmaktadır.

-Görme engelli kişiler için üretilen özel mutfak aletleri, kullanımı kolaylaştırmakta ve güvenilir hale getirmektedir (aletlere, kavanozlara ya da mutfak ekipmanlarına takılan sesli kayıt cihazları gibi).

2.3.3 Banyo-Tuvaletler

-Banyoların duvarları, kolayca temizlenebilen ve su sızdırmayan malzemelerle kaplanmalıdır. Yerler, kayma özelliği olmayan, kolay temizlenebilir ve su sızdırmaz malzemelerden tercih edilmelidir. Banyo halısı kullanılacak ise, özel yapışkan bantlar ile yere tutturulmalıdır.

-Banyo içerisinde hareket edebilmek için yeterli alan bırakılmalıdır. Banyo dolapları sürgü kapak tercih edilir ise kapakların açık bırakılma ve kazaya neden olma ihtimali ortadan kaldırılmış olur.

-RVIB'in (RVIB, 2003) yayınladığı çalışmada, genel mekânlarda görme engelli kişilerin kolay kullanımı için düzenlenmiş tuvalet alanı düzenlemesi mevcuttur. Hedef; WC alanı ile lavabo alanının aynı hat üzerinde yer alması ile kullanıcının keskin dönüşler yapmadan, rahatça ulaşımının sağlanmasıdır. Konutlarda, tuvalet alanı içerisinde klozet-evye arası düz hattı oluşturmak yararlı olacaktır.

Düzenlenmemiş Tuvalet Alanı Yerleşimi

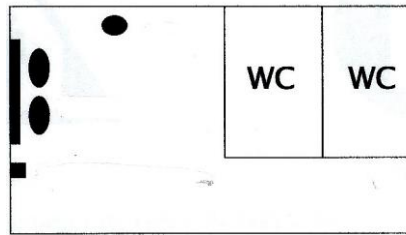

Fig.5 (RVIB, 2003).

Düzenlenmiş Tuvalet Alanı Yerleşimi

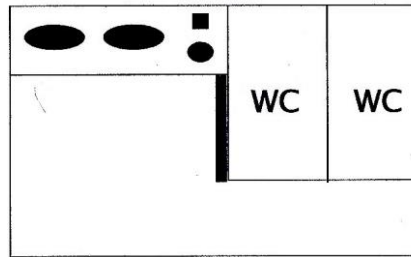

Fig.6 (RVIB, 2003).

-Lavabo altında bulunan sıcak su ve drenaj boruları için yeterli koruyucu önlemler alınmalıdır.

-Tuvalet kâğıtlığı, havlu asacağı, sabunluk gibi malzemeler duvara monte edilen tiplerinden seçilirse, yeri sabitlenmiş ve güvenli kullanıma uygun olur.

-Bornoz askıları kanca biçiminde olduğu için, baş hizasında asılmamalıdır.

-Banyoda küvet yerine duş teknesi kullanımı önerilebilir. Küvet kullanılacak ise, metal tutacak monte edilebilir.

-Duş başlığının ayarlanabilir olması, yer seviyesinden 150 cm ile 200 cm arasındaki mesafeye asılması güvenlidir.

-Batarya üzerinde, sıcak ve soğuk su ayar başlarının üzerine kabartmalı işaret konulması uygun olur.

-Alaturka tuvalet taşı yerine, alafranga tuvalet taşı kullanımı, görme engelli kişi için daha güvenli bir kullanım sağlayacaktır. Sifon duvara paralel ya da gömülü olmalıdır.

-Banyoda, mutfakta olduğu gibi fotoselli batarya tercih edilmesi, hem suyun ekonomik kullanımını sağlar, hem de suyun kesilmesi durumunda bataryanın açık bırakılma riski ortadan kaldırılmış olur. Suyun açık kaldığını ses sinyali ile haber veren özel aletler de kullanılabilir.

-Elektrik prizleri su ve nemden etkilenmeyecek, güvenli yerde bulunmalıdır. Kapaklı ve güvenlik kilitli olması daha fazla güvenlik sağlar.

Banyo ve Tuvalet Düzeni

Fig.7 (Barker ve diğerleri, 1995, s. 87).

2.3.4 Yatak Odaları

-Oda kapıları duvara doğru açılmalıdır. Yataklarda kumaş baza kullanılması, karyola köşelerine çarpma ve yaralanma risklerini ortadan kaldırır. Yatak başlarında sivri köşelerden kaçınılmalıdır. Kumaş kaplamalı, başlıklar tercih edilebilir.

-Odalarda kullanılan dolapların gömme dolap olması ve sürgülü kapak kullanılması, rahat kullanım imkanı sağlar. İkinci bir seçenek olarak açık raflı dolaplar önerilebilir. Dolap kapaklarında cam kullanımı sakınca yaratmaktadır.

-Oda içi mobilyaların köşeleri yuvarlak hatlı olmalı, sivri çıkıntılar bırakılmamalıdır.

-Yatağın dayalı olduğu ya da yatak yan duvarlarında, asılı dolap sistemlerinden kaçınılmalıdır. Dolap kapaklarında "U" şekilli kulpların tercih edilmesi, kolay kavranması açısından uygun olur.

-Oda içerisinde, televizyon, radyo, bilgisayar gibi aletlerin kullanılması durumunda, kabloların duvar diplerinden ya da süpürgeliklerin içlerinden geçirilmeleri güvenli dolaşım için gereklidir.

-Yatak odasında telefon hattının bulunması faydalıdır. Telefon hattının konut içi alarm sistemlerine bağlanarak yangın, hırsızlık gibi durumlarda otomatik olarak polis merkezine ve itfaiyeye haber veren sistemleri kurmak mümkündür.

-Görme engelli kişinin yaşadığı sıkıntılardan biri de giyim tarzının uygunluğudur. Renk görme ve desen seçme imkânı olmadığından yardım almak mecburiyetinde kalmaktadır. Dolaplara eşyalar, renklerine ve desenlerine göre ayırım yapılarak yerleştirilebilir. Askıların üzerine braille alfabesi ile, hangi renk ve desende olduğunu belirten notlar yapıştırılabilir. Ayrıca satılan plastik askı ayraçları mevcuttur. Üzerine yazılan açıklama sayesinde daha hızlı ve organize edilmiş bir depolama sistemi kurulmuş olur.

-Ayrıca, Braille alfabesini kullanmayı bilmeyen görme engelliler için, noktalama sistemli kartlar mevcuttur. Askıların üzerine yerleştirilen plastik kartların üzerinde bulunan her bir nokta, bir rengi ifade etmektedir. Tek nokta- kahverengi, iki nokta- mavi gibi. Renk algılayıcı ses sistemine sahip aletler de çözüme yönelik olarak geliştirilmiştir.

-Çekmece kullanımlarında, aranılan eşyanın daha kolay bulunması için bölücü elemanlar yerleştirilebilir. Böylece düzenli bir dağılım sağlanarak, aranılan eşyaya daha rahat ulaşım sağlanmış olur.

2.4 Donatılar

2.4.1 İç Kapılar

-Kapı genişlikleri en az 80 cm ile 100 cm arasında olmalıdır. Salon kapılarında uygulandığı gibi, çift kanatlı kapı kullanımı var ise, kapının en az bir kanadı bu ölçüler arasında tutulmalıdır. Kapılarda eşik bulunmaması olası kazaları önlemektedir.

-Tüm kapıların açılış yönleri aynı tarafa doğru olmalıdır. Böylece görme engelli kişi, her zaman kapının ne yöne doğru açıldığını bilir ve ona göre pozisyonunu alabilir. Kapılar oda içlerine açılacak şekilde uygulanır ise, koridorda yürürken çarpma ve yaralanma meydana gelmez.

-Dış ve iç kapılara kapı hidroliği takılması, görme engelliler açısından faydalı olabilir. Bu sayede görme engelli, konut içerisinde hareket ederken, odalara giriş ve çıkışında kapının her zaman arkasından yavaşça kapanacağını bilir. Bu da olası bir kazayı önlemiş olur.

-Camekânlı kapıların kullanılması sakıncalı durumlara sebebiyet verebilmektedir. Herhangi bir sebepten ötürü meydana gelebilecek bir düşme sonucu cam kırılabilir ve daha kötü sonuçlara varılabilir. Bu nedenle camlı kapılar kullanılacak ise, lamine cam tercih edilmelidir. Böylece kırılma anında camın patlaması ve kişinin daha kötü bir biçimde yaralanması engellenmiş olur. Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da, cam seviyesinin ayak hizasından daha yukarıda başlaması gereğidir. RVIB (RVIB.a 2003) tarafından önerilen, camın yerden başlama yüksekliği 90 cm ile 100 cm arasındadır.

-Kapı kollarında, “L” ve “U” şekilli veya manivela kapı kolları tercih edilmelidir. “L” şeklindeki kapı kollarının açık uçları, mutlaka kapı yönüne doğru kıvrımlı olmalıdır. Bu şekilde, yürürken giysi koluna ya da giysiye takılma olasılığı en aza indirilmiştir.

-Görme engelliler için üretilen özel sistemlerin içerisinde, kapı ya da pencerelerin açık kaldığını, ses sinyali ile uyarıcı aletler mevcuttur. Bir alıcı ve vericisi olan bu aletler, arzuya göre hem sesli, hem de görsel uyarıda bulunabilmektedir.

2.4.2 Pencereler

-Pencerelerin sürgülü, giyotin tipi ya da vasistas tipli olması güvenlik açısından faydalıdır. İçte doğru açılım yapan pencereler, çarpma riski taşımaktadır.

-Konut içinde boy pencere kullanımı olası kazalara sebebiyet verebilir. Pencere kolları erişilebilir yükseklikten takılmalı, uzanma ihtiyacı duyulmamalıdır.

-Pencerelerde kullanılacak perdelerin boyları, yer hizasını geçmeyecek şekilde tutulmalıdır. “Yığma perde” modeli, ayağa dolanıp düşmeye neden olabileceğinden, tercih edilmemelidir. “Katlamalı perde”, “pano perde” veya boyu pencere veya yer hizasında biten “pileli perde” modellerinin tercihi uygun olur.

2.4.3 Mobilyalar

-Mobilyaların düzeni, görme engelli kişinin dolaşımını güvenli ve rahat bir biçimde gerçekleştirmesi açısından önem taşır. Konut içi koridorların rotasyonu sağlaması gibi, oda içerisinde bulunan mobilyaların düzeni de rotasyona yardımcı olmaktadır.

-Mobilyalar, hareket rotalarının üzerinde olamamalıdır. Grup halinde (masa ve sandalyeler) ya da ayrı ayrı (koltuk, kanepeler) kullanılacaklar dahi, belirli bir dolaşım alanı oluşturmaları sağlanmalıdır.

Yönelim ve Hareketi Engelleyici Yerleşim

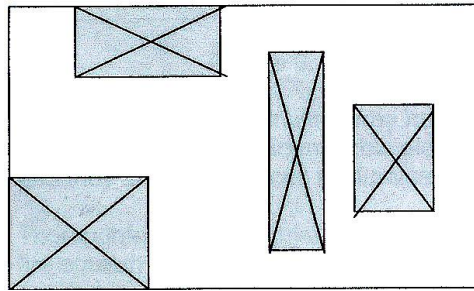

Fig.8 (RVIB.a 2003)

Yönelim Ve Harekete Engel Olmayan Dengeli Yerleşim

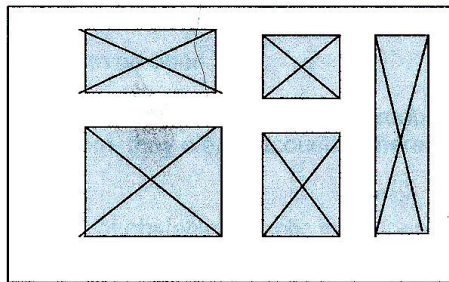

Fig.9 (RVIB, 2003)

-Masa, büfe gibi mobilyaların duvarlara yakın bölgelerde, dolaşım yollarını engellemeyici bir biçimde, çıkıntılı hatlar oluşturmadan yerleşimleri yapılmalıdır.

-Özellikle alçak sehparların kullanımı kazalara sebep olmaktadır.

-Sivri hatlar oluşturmayan, yuvarlak köşeli mobilyalar tercih edilmelidir. Dolap kapakları mümkün olduğunca sürgü kapak tipi seçilmelidir. Yarım kollu, küpe kulplar yerine "U" şekilli kulplar, kavranması daha kolay olduğundan tercih edilmelidir.

-Döşemeli ve yüksek sırtlı sandalyeler tercih edilmelidir. Böylece el hizasından güvenli bir biçimde kavrama gerçekleştirilebilir.

-Yemek ya da çalışma masalarının yüzeyleri, görme engelli kişi için dörtkenarından tanımlı olmaktadır. Yüzeyin üzerinde hiza ya da referans alınabilecek bir referans noktası yoktur. Görme engelliler için uzaysal bir düzlem oluşturmaktadır. Yemek ya da çalışma masalarının yüzeyine, kullanım amacına uygun olarak doku şeritleri oluşturulabilir. Örneğin yemek masalarında, kenarlardan 35 cm içeride, masa yüzeyi üzerine uygulanabilecek dokulu kaplama uygulaması veya fuga açılarak oluşturulacak hiza çizgisi; tabakların dizilme sınırını belirleyici bir hat oluşturacaktır. Çizgi içerisinde kalan kısım, sofraya konulabilecek salata, tatlı gibi yiyeceklerin alanını belirlemiş olur. Aynı uygulama çalışma masaları için de geçerlidir. Kullanıcının bilgisayar (görme engelliler için özel olarak üretilen, konuşan bilgisayar programları ve klavyeler mevcuttur), ajanda ve evraklarını, masa yüzeyinde organize edebilmesini ve kolayca ulaşmasını mümkün kılar.

-Duvarlarda, özellikle dolaşım alanları içerisinde serbest raf kullanımından kaçınılmalıdır. Açık rafların kullanımı, dolapların içerisinde veya duvarlarda oluşturulacak nişlerin içerisinde gerçekleştirilmelidir.

-Konut içerisinde kullanılan kütüphanelerde, görme engelli kişi için en önemli problem aranılan kitabın bulunmasıdır. Kitap düzeninin doğru organize edilmesi gereklidir. Bunun için kitaplar konularına göre gruplanıp, her grubun konusu braille alfabesi ya da doku kalemleri kullanılarak yazılan etiketler ile kolay ulaşılabilir hale getirilir.

-Zeminde yıpranmış halılar kullanılmamalıdır. Bu tip halılar, ayağın takılmasına neden olabilmektedir. Parkelerin fazla cilalanması ve parlatılması da ayağın kaymasına neden olabilmektedir.

2.4.4 Elektrik-Telefon Prizleri, Düğmeler, Alarm Sistemleri

-Konutta yer alan elektrik ve telefon prizlerinin, su ve nem ile temasının olmadığı güvenli bir yerde grup halinde tutulmaları yararlıdır. Oda içerisinde hep aynı bölgede yerleştirilmeleri (örneğin; kapının sağ tarafı-yan duvar- aşağı), yerlerinin belli olması açısından görme engellilere kolaylık getirebilir. Kapaklı ve güvenlik kilidinin takılı olması, güvenlik açısından önemlidir.

-Elektrik düğmeleri, uzaktan kumanda düğmeleri gibi duvar üzerine takılan ünitelerin yüksekliği, kapı kolu hizasında (100 cm) tutulmalıdır ve kapı kasasından ya da duvar köşesinden en az 50 cm içeriden başlamalıdır (RVİB, 2003).

-Ana sigortanın, boğat noktalarının, ana kabloların standartlara uygun özelliklerde olması ve ulaşılabilir yerlerde bulunması gereklidir.

-Elektrik düğmelerinin üzerinde açık ya da kapalı olduğunu belirten, kabartmalı işaretlerin bulunması gereklidir.

-Elektrik uzatma kabloları, telefon kabloları duvar diplerinden, mümkünse süpürgeliklerin içlerinden geçirilmelidir.

-Alarm sistemleri, ısıtma-havalandırma sistemlerinin uzaktan kumanda sistemi ile çalışır olması faydalıdır.

3 SONUÇ

Türkiye'de görme engelli kişilerin sayıları küçümsenmeyecek bir orandadır. Çevremizde ya da bulunduğumuz ortamlarda bu tip engelli grubuna sık rastlamayışımızın sebepleri içerisinde, çevrenin olumsuz şartlarının etkisi de bulunmaktadır. Çevrede hem özürülleri, hem de özürülü olmayan sağlık bireylerin hareketlerini kısıtlayıcı engeller mevcuttur. Yaşanılan çevrede, her bireyin eşit derecede hareket özgürlüğüne sahip olma hakkı vardır. Bu özgürlüğü kısıtlayıcı ve engelleyici her türlü düzenlemeden ve planlamadan kaçınılması, tasarımcıların sorumluluğundadır. Tasarım aşamasında farklı kullanıcı kimliklerini kapsayıcı bir yaklaşım olan ve engel oluşturmayan "ulaşılabilir mekânlar" hedeflenmesi gereği ortadadır. Bu sayede toplumun tüm kesimlerini kucaklayıcı genel bir anlayış yaklaşımı ile hizmet sunmak mümkün olabilmektedir.

Görmek, sadece görüş gücü değil; aynı zamanda çevre farkındalığı anlamına da gelmektedir. Görme özürlü olan kişiler için kendini saran çevre; dokunduğu, işittiği, tattığı, kokladığı ve sonuç olarak algılayıp anlamlandırıldığı bir bütündür. Gereksinimleri, sağlıklı kişilerden farklı değildir. Hayatın içerisinde yer alması ve yaşamını devam ettirmesi için gereken fiziksel aktiviteleri sırasında, içinde bulunduğu yapılanmış fiziksel çevrenin onu engellememesi, rahat hareketine imkân verecek bir planlama içerisinde olması gerekmektedir. Konutun mimari özellikleri ve donanımı istenilen hareket ortamı için yetersiz kalırsa; kişinin o mekan içerisinde kendine bir hayat kurması da beklenemez. Uygulamalar; motive edici, uygulanabilir ve bu kişilerin konut içerisinde karşılaştıkları zorlukları hafifletecek nitelikte olmalıdır. Kişiler arasında; görme gücü derecesi, yaşam tarzı, konut tipi, ihtiyaçları, istekleri ve beğenileri farklılık göstermektedir.

Ortaya konulan tasarım ve biçimleşme değerlendirmesi; farklı görme gücüne sahip kişiler için ulaşılabilir konut yaklaşımında kişi ihtiyaç ve gereksinimlerine yönelik nitelikleri taşımaktadır. Konut iç mekân oluşumuna yönelik olarak, dört başlık altında yapılan değerlendirmenin birinci aşamasını planlama oluşturmuş, konut içi mekân ilişkilenebilir değerleri incelenmiştir. İkinci aşamada yapısal elemanlar; duvar elemanları yüzey ve konumlandırılmaları, zemin döşemeleri yüzey ve malzeme değerleri, iç merdivenler konum, mekânsal ilişki ve malzeme değerleri üzerinden incelenmiştir. Üçüncü aşamada mekânsal bölümler; koridorlar-mutfaklar banyo-tuvaletler ve yatak odaları özelinde ölçüsel değerler, güvenlik değerleri ve malzemeler açısından ele alınmıştır. Dördüncü aşamada donatılar; iç kapılar-pencereler-mobilyalar-elektrik ve telefon prizleri, düğmeler ve alarm sistemleri, malzeme, güvenlik, konum ve algılama değerleri açısından ele alınmıştır.

Ortaya konan değerlendirmeler, ulaşılabilir çevrelerin oluşumuna yönelik, görme özürlü bulunan kişiler açısından engel oluşturmayacak mekânsal ve donatı değerlerini ortaya koymaktadır. Çalışma, genel tasarım değerlerini belirleyici bir nitelik taşımaktadır. Alana yönelik olarak tasarımcılara katkı sağlayıcı olması hedeflenmiştir.

KAYNAKÇA

- 5378, Engelliler Hakkında Kanun (7/7/2005). <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf>
18.12/2016
- 5378, Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (7/7/2005). <http://www.yok.gov.tr/documents/10279/29816/Özürlüler+Kanunu/21.12/2016>
- BARKER Peter, J. Barrick, R. Wilson. (1995). *Building Sight-A Handbook Of Building And Interior Design Solutions To Iclude The Needs Of Visually Impaired People*, London, Royal National Institute For The Blind (RNIB), HMSO Publication Center.
- Bilge, B. (2005). *Görme Engelliler İçin Konut İç Mekanları ve Donatı Elemanlarının Tasarım ve Biçimleşmesi*. Yayınlanmış master tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Bildirisi (1975). <http://engellilerinengelsizdunyasi.tr>
- Buckley, R. J. (1996). İngiltere’de Tasarım Yönetmeliğinin Geliştirilmesi. E. Komut (Edt.), *Diğerlerinin Konut Sorunları* içinde. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayını.
- DICKMAN, Irving R. (1985). *Making Life More Livable-Simple Adaptations For Homes Of Blind And Visually Impaired Older People*, NY, American Foundation For The Blind (AFB).
- İmamoğlu O., & İmamoğlu V. (1996). *İnsan, Evi ve Çevresi: Ankara’da Bir Toplu Konut Araştırması*. T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Ankara: ODTÜ Basım İşbirliği.
- Rusihak (2006). Ruh Sağlığında İnsan Hakları Girişimi Derneği, *Engellilerin İnsan Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi*. http://eob.kku.edu.tr/duyurular/kaynaklar/Rusihak_BM_Sozlesmesi.pdf
- RVIB (Royal Victorian Institute For Blind), (May 2003). *Building Design For People Who Are Blind Or Vision Impaired*. <http://www.rvib.org/15.2/2015>
- Serge R., Donatella P., Daniel Et., Ivo K., Ramachandra P., Gopal P., Silvio P. M. (2004). Global data on visual impairment in the year 2002. *WHO Bulletin*, V.82 <http://www.who.int/bulletin/volumes/82/11/en/844.pdf/25.12/2016>
- SÜRME, Şükrü. (1996). “Konutun Özürlü Hayatındaki Anlamı Üzerine Kesitler, Öneriler”, E. KOMUT (Der.), *Diğerlerinin Konut Sorunları*, Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayını.

- T.C. Başbakanlık Özürlüler Dairesi Başkanlığı (2010). *Yerel Yönetimler İçin Ulaşılabilirlik Temel Bilgiler Teknik El Kitabı*. <http://engelsiz.beun.edu.tr/wp-content/uploads/2013/06/ulasilabilirlik.pdf/29.12/2016>
- T.C. Başbakanlık Özürlüler Dairesi Başkanlığı (2010-11). *Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı*. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/11/20101112-19-1.doc/29.12/2016>
- THIBERG, Sven.(1996). “Engelsiz İnsan Yerleşmelerine Doğru”, E. KOMUT (Der.), *Diğerlerinin Konut Sorunları*, Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayını.
- TÜİK (2002). Türkiye İstatistik Kurumu, *Özrün Türüne Göre Özürlü Nüfus Oranı*. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017/18.12/2016
- Vaughn C. Edwin. (1993). *The Struggle Of Blind People For Self Determination*; Charles C. Thomas, Illinois, USA.